

การเมืองใน “สาส์นสมเด็จ”

Politics in Saan Somdet

วฤทธิ์ ศุภสุธีกุล¹, สุรพล ราชภัณฑารักษ์² และเกรียงชัย ปิงประวัต³

Warit Supasuteekul¹, Suraphon Rajbhandaraks² and Kriangchai Pungprawat³

มหาวิทยาลัยรามคำแหง^{1,2,3}

Ramkhamhaeng University, Thailand^{1,2,3}

E-mail: warit.ru@hotmail.com¹

Received: 2023-09-07; Revised: 2023-09-26; Accepted: 2023-09-27

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมืองการปกครองของประเทศสยามและประเทศไทย ที่ปรากฏในหนังสือชุด “สาส์นสมเด็จ” ที่มีความสัมพันธ์กับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ 2) เพื่อศึกษา “คำสำคัญการเมือง” ที่ปรากฏในหนังสือชุด “สาส์นสมเด็จ” และความหมายต่อการเมืองการปกครองโดยรวมของประเทศสยามหรือประเทศไทยในปัจจุบัน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลในหนังสือชุด “สาส์นสมเด็จ” วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา โดยใช้วิธีคิดทางประวัติศาสตร์ และการนำเสนอจะการใช้การพรรณนาประกอบกับเหตุการณ์

ผลการวิจัยพบว่า 1) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงบอกเล่าถึงเหตุการณ์ทางการเมืองที่ได้ประสบการณ์ทั้งเรื่องในอดีตและเรื่องปัจจุบันผ่านหนังสือชุด “สาส์นสมเด็จ” 2) “คำสำคัญทางการเมือง” เป็นถ้อยคำที่ทรงสื่อสารกัน ที่ทั้งสองพระองค์พยายามหลีกเลี่ยงที่จะสื่อสารกันในเรื่องของการเมือง ได้แก่ คำว่า เจ้านาย พระเกียรติยศ อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ ขุนนาง ฝรั่ง และศิวิไลซ์ สำหรับคำสำคัญทางการเมืองเหล่านี้สามารถนำมาอธิบายความหมายต่อการเมืองการปกครองได้

คำสำคัญ: การเมือง, สาส์นสมเด็จ, คำสำคัญการเมือง

Abstract

The objectives of this research were 1) to study information about the political and administrative events of Siam and Thailand, that appearing in the book series “Saan Somdet”. That has a relationship with His Royal Highness Prince Krom Phraya Narisara nuwattiwong and His Royal Highness Prince Krom Phraya Damrong Rajanubhab and 2) to study “political keywords” appearing in the book series “Saan Somdet” and meaning to the overall politics of Siam or Thailand at present. This research is qualitative research. By studying the

information in the book set “Saan Somdet”. Analyzed data using content analysis, by using historical thinking and the presentation will use descriptive to accompany event.

The research results are as follows: 1) His Royal Highness Prince Krom Phraya Narisara nuwattiwong and His Royal Highness Prince Krom Phraya Damrong Rajanubhab, they told about political events that they had experienced of the past and the present at that time through the book series “Saan Somdet” 2) political keywords are words that His Royal Highness communicates, that both of them tried to avoid communicating in political matters, include the words lord, honors, the multi-personality concept of a fictional club, aristocrats, westerners and civilians. For these political keywords can be used to explain the meaning of government politics.

Keywords: Political, Saan Somdet, Political Keywords

บทนำ

“สาส์นสมเด็จ” มีที่มาจากการรวบรวมจดหมายที่สมเด็จพระองค์ ทรงส่งข้อความโต้ตอบกันไปมา โดยทั้งสองสมเด็จนี้ สมเด็จท่านหนึ่งทรงมีพระนามว่า “สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์” และสมเด็จอีกท่านหนึ่งทรงมีพระนามว่า “สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ” ซึ่งทั้งสองพระองค์นั้นทรงเป็นปูชนียบุคคลที่สำคัญของประเทศสยามหรือประเทศไทยในปัจจุบัน โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงได้รับการยกย่องจากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ประจำปี 2505 ว่าทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลก เป็นคนแรกของประเทศไทย และทรงได้รับการยกย่องว่าทรงเป็นพระบิดาแห่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีไทย (สถาบันพระปกเกล้า, ม.ป.ป) และสำหรับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ พระองค์ท่านทรงได้รับการยกย่องจาก องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เช่นกันว่า ทรงเป็นบุคคลสำคัญของโลก เป็นคนที่สองของประเทศไทย และยังทรงได้รับการยกย่องว่าเป็น “สมเด็จครู” หรือ “นายช่างใหญ่แห่งกรุงสยาม” แต่ไม่เพียงทั้งสองพระองค์จะทรงได้รับการยกย่องทั้งในระดับประเทศและระดับสากลแล้ว โดยส่วนพระองค์นั้น ทั้งสองพระองค์ยังทรงเคยปฏิบัติหน้าที่ราชการที่สำคัญ และทรงสร้างคุณูปการมากมายแก่การพัฒนาประเทศสยามในช่วงเวลาก่อนที่จะเป็นประเทศไทย (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ม.ป.ป)

“สาส์นสมเด็จ” หรือจดหมายโต้ตอบส่วนพระองค์ของทั้งสองพระองค์นั้น ได้ถูกนำมาตีพิมพ์เป็นความรู้แก่ประชาชนทั่วไปมากมายหลายต่อหลายครั้งด้วยกัน โดยสำหรับเนื้อหาในหนังสือ “สาส์นสมเด็จ” จำนวนทั้ง 27 เล่มนั้น ยังคงเป็นที่กระจัดกระจาย และเนื่องจากเป็นจดหมายโต้ตอบกันส่วนพระองค์ เนื้อหาของจดหมายจึงมีการสลับสับเปลี่ยนกันไปมาตามสถานการณ์ในแต่ละช่วงเวลาตามความสนใจส่วนพระองค์ของทั้งสองพระองค์ท่าน หรือตามเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในช่วงเวลานั้น ๆ ซึ่งเป็นที่สนพระทัยของ

ทั้งสองพระองค์ท่านโดยจากการศึกษาหนังสือชุดนี้นั้น ผู้วิจัยได้พบว่า ประกอบไปด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของประเทศสยามหรือประเทศไทยในปัจจุบัน ตลอดจนประวัติศาสตร์ทางการเมืองการปกครองของประเทศสยามหรือประเทศไทยในปัจจุบัน ที่สามารถนำมาอธิบายลักษณะที่สำคัญของการเมืองการปกครองของประเทศสยามหรือประเทศไทยในปัจจุบัน รวมถึงเรื่องราวทางการเมืองการปกครองที่สะท้อนถึงเหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของประเทศสยามหรือประเทศไทยในปัจจุบัน ที่สัมพันธ์กับทั้งสองพระองค์ท่าน ทั้งโดยตรงและทางอ้อม รวมถึงผู้วิจัยได้พบ “คำสำคัญทางการเมือง” อันมีความเกี่ยวข้องกับสาขาวิชาของผู้วิจัย และจะสามารถนำมาอธิบายลักษณะทางการเมืองการปกครองโดยรวมของประเทศสยามหรือประเทศไทยในปัจจุบันได้และด้วยเหตุที่ทั้งสองพระองค์ท่านทรงมีพระชนม์ชีพในยุคสมัยที่ประเทศสยามเริ่มมีการพัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่ อีกทั้งยังทรงมีส่วนร่วมในช่วยพัฒนาประเทศสยามให้เป็นสมัยใหม่ตามแบบชาติตะวันตก และทั้งสองพระองค์ท่านยังทรงได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งสำคัญของประเทศสยามอีกด้วย กล่าวคือ การปฏิวัติประเทศสยามโดยคณะราษฎร ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 โดยประเทศสยามมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สู่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงจำเป็นต้องย้ายไปประทับที่บ้านซินนามอน (Cinnamon House) ปีนัง จากความหวาดระแวงของคณะราษฎรภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศสยาม โดยทรงประทับอยู่ที่ปีนังจนถึงปีพุทธศักราช 2484 โดยตลอดเวลาที่ทรงประทับอยู่ที่ปีนังนั้น พระองค์ท่านทรงติดตามข่าวสารจากประเทศสยามโดยผ่านข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ และจากจดหมายบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ จากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ที่ยังทรงประทับและปฏิบัติหน้าที่ราชการอยู่ที่ประเทศสยามมาโดยตลอด และแม้ว่าจะทรงประสบความลำบากทางการเงิน และต้องประหยัดค่าใช้จ่ายเช่นไร สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงไม่ลดละความพยายามในการขวนขวายความรู้จากหนังสือต่าง ๆ (ศิลปวัฒนธรรม, 2565)

ดังที่กล่าวมานี้ จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจว่า หากนำข้อมูลจากหนังสือชุด “สาส์นสมเด็จ” มาศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ จะสามารถทำให้พบข้อมูลอันเกี่ยวกับลักษณะการเมืองการปกครองของประเทศสยามหรือประเทศไทยในปัจจุบัน ที่มีความสำคัญและควรค่าแก่การนำมาศึกษา เพื่อเข้าใจและอธิบายลักษณะการเมืองการปกครองของประเทศสยามหรือประเทศไทยในปัจจุบัน โดยศึกษาจากข้อมูลที่ปรากฏ โดยผ่านมุมมองทัศนคติและกลวิธีในการโต้ตอบกันในจดหมายของทั้งสองพระองค์ท่าน ที่ทรงถ่ายทอดผ่านประสบการณ์การดำเนินชีวิต การปฏิบัติหน้าที่ราชการที่สำคัญของประเทศ และการผ่านประสบการณ์การปกครองแบบระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จนถึงการเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยผลการศึกษาข้อมูลนั้นจะเป็นเช่นไร ผู้วิจัยจะได้มีการนำเสนอรายละเอียดในบทต่อ ๆ ไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมืองการปกครองของประเทศไทยหรือประเทศสยามหรือประเทศไทยในปัจจุบันที่ปรากฏในหนังสือชุด “สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
2. เพื่อศึกษา “คำสำคัญการเมือง” ที่ปรากฏในหนังสือชุด “สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ” และความหมายต่อการเมืองการปกครองโดยรวมของประเทศไทยหรือประเทศไทยในปัจจุบัน

การทบทวนวรรณกรรม

วรรณกรรม

จรรยาบรรณ เทพศรีเมือง (2560) ได้อธิบายถึง วรรณกรรม โดยรวมว่ามีความหมายครอบคลุมถึงงานเขียนต่าง ๆ ดังนี้

1. งานเขียนทั่ว ๆ ไป เป็นงานที่ไม่จำเป็นต้องใช้ศิลปะหรือกลวิธีในการเขียน เพื่อโน้มน้าวให้ผู้อ่านคล้อยตาม เช่น ตำรา เอกสารทางวิชาการ เป็นต้น
2. งานเขียนที่ต้องมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ จะเป็นงานเขียนประเภทใดก็ได้แต่ต้องแต่งอย่างมีศิลปะ มีความประณีตงดงาม มีกลวิธีในการสร้างอารมณ์สะท้อนใจและทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตามได้ ซึ่งงานเขียนที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์ เช่นนวนิยาย เรื่องสั้น บทละคร บทความ สารคดี และบทร้อยกรอง เป็นต้น
3. งานเขียนที่ได้รับการยกย่องว่าแต่งดี มีคุณค่าทั้งในด้านอารมณ์และสติปัญญา ซึ่งก็คือหนังสือวรรณคดี งานเขียนประเภทนี้ เช่น ลิลิตตะเลงพ่าย โคลงนิราศนรินทร์ เป็นต้น ดังนั้น จะเห็นว่า คำว่า วรรณกรรม มีความหมายกว้างกว่าวรรณคดี แต่ในที่นี้จะใช้คำว่า วรรณกรรม ในความหมายโดยกว้าง ครอบคลุมงานเขียนทุกชนิด ไม่จำกัดว่างานเขียนนั้น ๆ จะมีคุณค่าทางวรรณศิลป์มากนักน้อยเพียงใด

วรรณกรรมกับการเมือง

อิทธิพลของหนังสือ ปัจจัยสำคัญที่ก่อเกิดขบวนการของนักศึกษาประชาชนอันยิ่งใหญ่ เมื่อสังคมมีการต่อสู้ปะทะกันทางการเมือง ในความหมายที่ไม่ต้องเปิดพจนานุกรม แต่เข้าใจได้ด้วยสามัญสำนึก วรรณกรรมก็ปรากฏออกมาอย่างแหลมคมตามไปด้วย (ธนศ อารมณ์สุวรรณ, 2556)

การเมืองส่งผลต่องานเขียน โดยผ่านวิถีชีวิตของคนในสังคม สภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ตลอดจนความเป็นอยู่ของคนในสังคมนั้น ๆ โดยแสดงออกมาในรูปแบบของกฎหมาย ค่านิยม การปกครองแบบอย่างของคนชนชั้นปกครอง รวมถึงแรงกดดัน หรืออารมณ์ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับผู้เขียน จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เขียนได้ประสบพบเจอ ดังนั้น มูลเหตุทางสังคมจึงทำให้วรรณกรรมมีผลสะท้อนต่อการเมือง หรืออาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมสะท้อนปัญหา ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนความเป็นอยู่ของคนในสังคม จากอำนาจทางการเมือง อำนาจทางการเมืองการปกครอง เช่น ในประเทศเสรีนิยม จะมีทั้งนักเขียนที่ใช้ตัวเองเป็นหลัก และใช้สังคมเป็นหลักในการเขียน แต่ในประเทศคอมมิวนิสต์ นักเขียนต้องคำนึงถึงกฎหมายก่อนจะเริ่มงานเขียน เพื่อความปลอดภัยของตน ครอบครัว และสังคม ดังนั้น งานเขียนจึงมีความสัมพันธ์กับการเมืองเป็นอย่างมาก เพราะในสังคมการเมืองเป็นไร งานเขียนก็จะสะท้อนออกมาเป็นเช่นนั้นเอง

แนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมในฐานะภาพสะท้อนความคิดของบุคคล

กาญจนา แก้วเทพ (2556) ได้กล่าวถึงทฤษฎีภาพสะท้อนหรือ Reflection Theory ว่าจัดวางอยู่ในค่าย Society-Centric Theory เนื่องจากทฤษฎีภาพสะท้อนในสื่อมีข้อตกลงเบื้องต้นว่า จะต้องมีการณ์/ตัวบุคคล/สิ่งของ/สถานที่ในโลกแห่งความจริงเป็นเบื้องต้นมาก่อน (Primacy) สื่อมวลชน การสื่อสารจึงจะทำหน้าที่เป็น “กระจก” สะท้อนภาพของเหตุการณ์และสื่ออื่น ๆ ตามมาทีหลัง

จากข้อถกเถียงดังกล่าว ทฤษฎีภาพสะท้อนจึงตั้งโจทย์การวิจัยทั้งในแง่ “ที่มา” และ “ที่ไป” ของภาพสะท้อนและของจริง “ในแง่ที่มา” โจทย์การวิจัยจะถามว่า ภาพที่ปรากฏในสื่อ นั้นได้สะท้อนอย่างเหมือนตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ หรือนำเสนอภาพที่บิดเบี้ยวไป ส่วนในแง่ “ที่ไป” ก็คือ หากมีภาพสะท้อนแบบดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อความเป็นจริงอย่างไรบ้าง เช่น จะธำรงรักษาความเป็นจริงให้ เหมือนเดิมหรือจะปรับเปลี่ยนความเป็นจริง ตัวอย่างงานที่ใช้ Reflection Theory มากที่สุด คือ งานวิจัยสื่อมวลชนของกลุ่มสตรีนิยม (Feminism)

สำหรับทฤษฎีวัฒนธรรมศึกษามีปฏิกิริยาต่อ Reflection Theory ว่า เนื้อหาของทฤษฎีนี้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้เพียงครั้งเดียว เพราะความจริงแล้ว สื่อมวลชน การสื่อสารสามารถเล่นได้ 2 บทบาทต่อโลกที่เป็นจริง บทบาทแรก คือ การเป็นกระจกสะท้อนความเป็นจริง แต่ในบางกรณีแม้จะไม่มีความเป็นจริง (เช่น ไม่เคยมีซูเปอร์แมนในโลกที่เป็นจริง) หรืออาจมีความจริงเชิงภาวะวิสัยอยู่บ้าง (Objective Reality) แต่สื่อมวลชนก็สามารถ “ประกอบสร้าง” ความเป็นจริงขึ้นมา (Social Construction of Reality) ดังนั้น โจทย์การวิจัยของทฤษฎีวัฒนธรรมศึกษาจึงมี 2 หน้า ในหน้าแรก อาจจะดูการสะท้อนภาพความเป็นจริง ส่วนหน้าที่สอง คือ การประกอบสร้างความเป็นจริง

ภูมิหลังหนังสือชุด “สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”

หนังสือชุด “สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ในช่วงแรกนั้นจะตีพิมพ์ออกมาในรูปแบบของหนังสืออนุสรณ์งานศพของบุคคลต่าง ๆ ซึ่งมีการกระจายเนื้อหาออกไปมากมาย มากกว่า 50 ภาค จนเมื่อพุทธศักราช 2505 ในโอกาสครบรอบ 100 ปี วันประสูติของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ องค์การค้ำของครุสภา ได้ทำการรวบรวมจดหมายโต้ตอบของทั้งสองพระองค์ นำมาตีพิมพ์เป็นหนังสือชุด โดยใช้ชื่อว่า “สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” มีทั้งชุดแบบปกอ่อนและปกแข็ง โดยหนังสือชุดนี้ ประกอบไปด้วย หนังสือสาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 27 เล่มด้วยกัน เป็นผลให้หนังสืออันประกอบไปด้วยข้อมูลที่ทรงคุณค่าเหล่านี้

สำหรับภูมิหลังของหนังสือชุด “สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” นั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอถึง พื้นฐานทางความคิดอุปนิสัย และทัศนคติ ตลอดจนชีวิตส่วนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เพื่อให้สามารถเข้าใจถึงภูมิหลังของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ที่จะช่วยให้สามารถเห็น “ภาพสะท้อน” ของความเป็นวรรณกรรม “สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” นี้ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และเพื่อเป็นพื้นฐานเพื่อให้เข้าใจในลักษณะทางการเมืองการปกครองที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์นั้น ได้ทรงผ่านประสบการณ์ทางการเมืองการปกครองในระหว่างมีพระชนม์ชีพ นั่นคือ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงต้นรัชกาลที่ 8

โดยแบ่งการนำเสนอ ดังนี้

1. ประวัติส่วนพระองค์ ประกอบด้วย

- 1.1 พระประวัติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
- 1.2 พระประวัติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
2. ลักษณะการเมืองการปกครองของประเทศไทย ประกอบด้วย
 - 2.1 ลักษณะการเมืองการปกครองของประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 (1 ตุลาคม พ.ศ. 2411-23 ตุลาคม พ.ศ. 2453)
 - 2.2 ลักษณะการเมืองการปกครองของประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 (23 ตุลาคม พ.ศ. 2453-26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468)
 - 2.3 ลักษณะการเมืองการปกครองของประเทศไทย ในสมัยรัชกาลที่ 7 (26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468-2 มีนาคม พ.ศ. 2478)
 - 2.4 ลักษณะการเมืองการปกครองของประเทศไทยและประเทศไทย ในสมัยรัชกาลที่ 8 (2 มีนาคม พ.ศ. 2478-9 มิถุนายน พ.ศ. 2489)

แนวความคิดทางการเมืองการปกครองและสังคมแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

สมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) คือ ระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองและมีสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ ในระบอบการปกครองนี้ กษัตริย์ก็คือ กฎหมาย กล่าวคือ ที่มาของกฎหมายทั้งปวงอยู่ที่กษัตริย์ คำสั่ง ความต้องการต่าง ๆ ล้วนมีผลเป็นกฎหมายกษัตริย์มีอำนาจในการปกครองแผ่นดินและพลเมืองโดยอิสระ โดยไม่มีกฎหมายหรือองค์กรตามกฎหมายใด ๆ จะห้ามปรามได้ แม้องค์กรทางศาสนาอาจทัดทานกษัตริย์จากการกระทำบางอย่างและองค์กรรัฐาธิปัตย์ (กษัตริย์) นั้นจะถูกคาดหวังว่าจะปฏิบัติตามธรรมเนียม แต่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ไม่มีรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายใด ๆ ที่จะอยู่เหนือกว่าคำชี้ขาดของรัฐบาลาธิปัตย์ ตามทฤษฎีพลเมืองนั้น ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มอบความไว้วางใจทั้งหมดให้กับพระเจ้าแผ่นดินที่ตีพร้อมทางสายเลือดและได้รับการเลี้ยงดูฝึกฝนมาอย่างดีตั้งแต่เกิด

ในทางทฤษฎี กษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จะมีอำนาจทั้งหมดเหนือประชาชนและแผ่นดิน รวมทั้งเหนือภิกษุและบางครั้งก็เหนือคณะสงฆ์ด้วย ส่วนในทางปฏิบัติ กษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มักจะถูกจำกัดอำนาจโดยทั่วไป โดยกลุ่มที่กล่าวมาหรือกลุ่มอื่น กษัตริย์บางพระองค์ (เช่น จักรวรรดิเยอรมนี ค.ศ. 1871-1918) มีรัฐสภาที่ไม่มีอำนาจหรือเป็นเพียงสัญลักษณ์ และมีองค์กรบริหารอื่น ๆ ที่กษัตริย์สามารถเปลี่ยนแปลงหรือยุบเลิกได้ตามต้องการ แม้จะมีผลเท่ากับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่โดยทางเทคนิคที่เป็นไปได้แล้ว นี่คือการราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) เนื่องจากการมีอยู่ของรัฐธรรมนูญและกฎหมายพื้นฐานของประเทศ ประเทศไทยเคยปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์มีอำนาจสิทธิ์เด็ดขาดในการปกครองแผ่นดิน ดังคำกล่าวที่ว่า “พระบรมราชานุภาพของพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามนี้ไม่ได้ปรากฏในกฎหมายอันหนึ่งอันใด ด้วยเหตุที่ถือว่า เป็นที่ล้นพ้น ไม่มีข้อสั่งอันใดจะเป็นผู้บังคับขัดขวางได้”

ในทัศนะของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2553) อดีตคณบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เห็นว่า ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทยนั้น ไม่ได้เป็นระบอบที่มีมาแต่สมัยโบราณ แต่เพิ่งมีมาในสมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องจากในรัชกาลนี้ พระองค์ทรงรวบรวมอำนาจจากเหล่าขุนนาง ข้าราชการ ที่เคยมีอำนาจและ

บทบาทมาก่อนหน้านั้น มาไว้ที่ศูนย์กลางการปกครอง คือ ตัวพระองค์ และพระประยูรญาติ ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงดำรงสถานะเป็นทั้งประมุขของรัฐและประมุขของฝ่ายบริหารอย่างแท้จริง เท่ากับว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทยมีเพียง 3 รัชกาลเท่านั้น คือ รัชกาลที่ 5 รัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการศึกษาแบบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการใช้วิธีคิดเชิงประวัติศาสตร์ โดยการนำเสนอจะใช้วิธีการพรรณนาประกอบกับเหตุการณ์ และใช้การวิพากษ์ตามแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางการเมืองการปกครอง ประวัติศาสตร์การเมืองการปกครอง และคำสำคัญทางการเมือง

การวิจัยครั้งนี้ จะทำการศึกษาข้อมูลในหนังสือชุด “สาส์นสมเด็จ” เกี่ยวกับข้อมูลทางการเมืองการปกครองที่สำคัญของประเทศไทยหรือประเทศไทยในปัจจุบัน และเหตุการณ์ทางการเมืองการปกครองของประเทศไทยหรือประเทศไทยในปัจจุบันที่มีความสัมพันธ์กับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ตลอดจน “คำสำคัญการเมือง” ที่ปรากฏในหนังสือชุดนี้ โดยหนังสือชุด “สาส์นสมเด็จ” ที่ใช้ศึกษานั้น ประกอบไปด้วย

1. หนังสือชุด “สาส์นสมเด็จ” จำนวน 27 เล่ม จัดพิมพ์โดย องค์การคำครุสภา ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์ พ.ศ. 2505 เนื้อหา ประกอบไปด้วย จดหมายโต้ตอบระหว่าง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โดยฉบับแรกลงวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2453 และฉบับสุดท้ายลงวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2486

2. หนังสือ “สาส์นสมเด็จ” ฉบับยังไม่เคยตีพิมพ์ พ.ศ. 2475 จัดพิมพ์โดยมูลนิธิสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และหม่อมเจ้าจางจิตรถนอม ดิศกุล พระธิดา พ.ศ. 2533 เนื้อหา ประกอบไปด้วย จดหมายโต้ตอบระหว่างสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โดยหนังสือชุดนี้จดหมายฉบับแรกลงวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2475 และฉบับสุดท้ายลงวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2475 (24 ธันวาคม พ.ศ. 2483 ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงวันขึ้นปีใหม่เป็นวันที่ 1 มกราคม) ซึ่งมีการค้นพบในภายหลังและยังไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ใดมาก่อน

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมืองการปกครองของประเทศไทยหรือประเทศไทยในปัจจุบันที่ปรากฏในหนังสือชุด “สาส์นสมเด็จ” ที่มีความสัมพันธ์กับ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พบว่า การถ่ายทอดเหตุการณ์ทางการเมืองการปกครองผ่านประสบการณ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในวรรณกรรมชุด “สาส์นสมเด็จ” ทรงบอกเล่าด้วยตัวพระองค์เอง โดยสำหรับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์นั้น ภายหลัง

การเปลี่ยนแปลงการปกครองทรงได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการที่สำคัญ คือ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และได้รับการแต่งตั้งเป็นการส่วนพระองค์จากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ให้เป็น “ผู้กำกับราชวงศ์” แต่สำหรับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพนั้น ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้ทรงย้ายไปประทับที่ปิ่นทองเพื่อหลีกเลี่ยงจาก “มรสุมทางการเมือง” จนเมื่อ “สิ้นสุดมรสุม” ได้ทรงกลับมามารักษาพระองค์ที่ประเทศไทย ดังนั้น ประสบการณ์ทางการเมืองที่ทั้งสองพระองค์ได้รับนั้นจึงมีความแตกต่างกัน ทำให้ข้อมูลทางการเมืองที่ทั้งสองพระองค์ทรงได้รับก็แตกต่างกันออกไป เมื่อทรงได้โต้ตอบจดหมายกัน แนวความคิดทางการเมืองหรือเรื่องราวทางการเมืองจึงแสดงออกมาตามประสบการณ์ทางการเมืองที่ทั้งสองพระองค์ทรงได้ประสบ สามารถนำมาอธิบายความหมายต่อการเมืองการปกครองได้ตั้งแต่ สภาพสังคมและการเมืองการปกครองของประเทศไทย เริ่มมีความศิวิไลซ์ ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเกียรติยศของเจ้านายนั้น จะเพิ่มหรือลดต่ำลงขึ้นอยู่กับสภาพการเมืองการปกครองในแต่ละช่วงเวลา โดยสภาพการเปลี่ยนแปลงของประเทศทั้งหมดนี้ล้วนได้รับอิทธิพลจากแนวคิดชาติตะวันตกหรือฝรั่งนั่นเอง

สำหรับแนวความคิดทางการเมืองของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากทั้งภูมิหลังของพระองค์ท่าน และจากข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของพระองค์ท่าน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์นั้น จะทรงวางพระองค์ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง และทรงวางพระองค์ทรงเป็นเจ้านายที่อยู่ในระเบียบเรียบร้อย ไม่ทำให้เกิดความไม่สบายใจทางการเมืองกับฝ่ายใด นั่นเองจึงเป็นที่น่าสนใจว่า พระองค์ทรงมีความเป็นนักการเมืองเป็นอย่างดี นักการเมืองในที่นี้มิได้หมายความว่า จะทรงหาผลประโยชน์ทางการเมืองเข้าสู่พระองค์เอง หรือการใช้พระเกียรติยศของพระองค์ในการแสวงหาอำนาจทางการเมือง แต่ทรงเป็นนักการเมืองในการรู้จักวางพระองค์ให้เหมาะสมกับพระเกียรติยศตำแหน่งหน้าที่และสถานการณ์บ้านเมืองในแต่ละช่วงเวลา จึงทำให้พระองค์ท่านทรงรอดพ้นจากการเข้าไปสู่วังวนของการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองมาโดยตลอด และพระองค์แทบจะไม่มีข่าวด้านลบในทางการเมืองเลย และการวางพระองค์เช่นนี้จึงทำให้พระองค์ทรงไม่ต้องเหน็ดเหนื่อยและลำบากกับการดำเนินชีวิตในฐานะของ “เจ้านาย” ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองพุทธศักราช 2475 ซึ่งแตกต่างจากสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพที่ทรงต้องเหน็ดเหนื่อยกับการหลีกเลี่ยงจาก “มรสุมทางการเมือง” รวมถึงต้องประสบกับความยากลำบากทางการเงินและการดูแลสุขภาพ ดังนั้น หากพิจารณาในแง่มุมนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นด้วยกับการวางพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งแม้จะประทับอยู่ในประเทศไทยภายใต้สถานการณ์ความตึงเครียดของ “เจ้านาย” แต่พระองค์ท่านก็มีได้มีภาพลักษณ์ของความตึงเครียดนั้นให้เห็นสักเท่าใดนัก แต่ภาพลักษณ์ของพระองค์ท่านที่ผู้วิจัยได้พบเจอจากการศึกษารวบรวมข้อมูลนั้นกลับดูเหมาะสมกับพระเกียรติยศของพระองค์ท่าน และดูจะส่งเสริมให้เห็นถึงคุณลักษณะพิเศษทางการเมืองของพระองค์ท่านจากการที่ทรงดำรงพระองค์อยู่ในสถานะอันตงต่ำของ “เจ้านาย” ได้โดยตลอดมา

สำหรับแนวความคิดทางการเมืองของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมจากข้อมูลภูมิหลังของพระองค์ท่าน ตลอดจนหน้าที่การปฏิบัติราชการและประสบการณ์ทางการเมืองที่พระองค์ท่านได้ประสบนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ขานภาพนั้นทรงมีพระบุคลิกภาพที่ซื่อตรง ยอมหักไม่ยอมงอ เด็ดขาดในการตัดสินใจ นั้นอาจเป็นเพราะพระองค์ท่านนั้นได้รับการไว้วางพระทัยจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ โดยพบว่า ทรงดำรงตำแหน่ง “ราชองครักษ์” ตั้งแต่พระชนมายุเพียง 17 พรรษา และเมื่อพระชนมายุ 25 พรรษา ทรงดำรงตำแหน่งเป็นถึง “ผู้บัญชาการทหารบก” ซึ่งการจะอยู่ในหน้าที่ราชการที่สำคัญเช่นนี้จึงต้องส่งผลให้พระองค์ท่านจะต้องเป็นบุคคลที่ทรงมีความเด็ดขาดในการปฏิบัติงาน จากบุคลิกภาพในความซื่อตรงของพระองค์ท่าน จึงทำให้พระองค์ท่านนั้นถูกหว่าดระแวงจากฝ่ายรัฐบาล เป็นเหตุให้พระองค์ท่านต้องเสด็จไปประทับที่ปิ้ง เพื่อหลีกเลี่ยง “มรสุมทางการเมือง” และจากการศึกษาค้นคว้าพบว่า ในหลายต่อหลายตอนของจดหมายส่วนพระองค์นั้นทรงกล่าวถึงความสนใจของสื่อต่อการดำเนินชีวิตของพระองค์ท่าน โดยในจดหมายหลายฉบับนั้นพระองค์ทรงบอกเล่าถึงความเข้าใจผิดของสื่อหนังสือพิมพ์กับการปฏิบัติตนของพระองค์ท่าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของทรงชงสุ่มกำลังทางการเมือง ทรงติดต่อกับชาวต่างชาติเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง เป็นที่น่าสนใจว่า ชาวคราวในสื่อหนังสือพิมพ์เช่นนี้ มีค้อยปรากฏกับสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และด้วยความที่ทรงมีบุคลิกที่เป็น “ขัตติยะมานะ” กล่าวคือ ทรงยึดถือในเชื้อสายกษัตริย์ ทรงยืนกรานและแข็งขันต่อการไม่ก้มหัวให้กับเรื่องใด ๆ ทรงปฏิเสธที่จะกลับแผ่นดินเกิด โดยไม่สนว่า พระองค์จะต้องประสบความลำบากทางการเงินมากมายเพียงใด ทรงใช้ “ขัตติมานะ” มาตลอดชีวิตของพระองค์ท่าน ความแข็งแกร่งของพระองค์ท่านนั้นสะท้อนให้เห็นถึง “พระเกียรติยศ” ตามฐานันดรศักดิ์ที่สูงส่งของพระองค์ และพระเกียรติยศในหน้าที่การงานที่พระองค์ท่านได้เคยปฏิบัติไว้ ยิ่งส่งเสริมให้เห็นภาพลักษณ์ของความเด็ดเดี่ยวในการตัดสินใจที่พระองค์ท่านจะต่อสู้กับความยากลำบากด้วยพระองค์ท่านเอง ซึ่งในแง่มุมนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พระองค์ท่านทรงมีความแตกต่างจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์อย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินชีวิต และความทรงมีขัตติยะมานะ หากพิจารณาในแง่มุมของความเป็นนักการเมือง ผู้วิจัยเห็นว่า ในข้อนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์นั้นทรงมีความเป็นนักการเมืองมากกว่าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ แต่สำหรับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พระองค์ทรงเป็นนักบริหารมากกว่านักการเมือง และด้วยความเป็นนักบริหารที่เด็ดเดี่ยว มั่นคงของพระองค์ท่าน จึงทำให้ต้องเสด็จประทับที่ปิ้งเป็นเวลายาวนาน ทั้งที่พระองค์ท่านหากจะเสด็จกลับประเทศไทย ผู้วิจัยก็ได้มีความเห็นว่า พระองค์ท่านจะไม่สามารถกลับมาแผ่นดินเกิดได้ เนื่องจากบุตรของพระองค์ท่านนั้น ก็ทรงปฏิบัติหน้าที่ราชการอยู่ในประเทศไทยหลายพระองค์ และก็มิได้ทรงประสบปัญหาทางการเมืองมากนัก ซึ่งหากตัวพระองค์ท่านเองมีปัญหาทางการเมือง บุตรของพระองค์ท่านนั้นก็คงไม่อาจอยู่ในประเทศไทยได้อย่างปกติ ดังนั้น ในแง่มุมนี้ ผู้วิจัยคิดว่า หากพระองค์เพียงทรงลด “ขัตติยะมานะ” ลง อาจมีความเป็นไปได้ที่ผู้มีอำนาจทางการเมืองจะลดความหวาดระแวงในตัวพระองค์ และพระองค์อาจเสด็จกลับประเทศไทยได้โดยพลัน

2. “คำสำคัญการเมือง” ที่ปรากฏในวรรณกรรมชุด “สาส์นสมเด็จ” และความหมายต่อการเมืองการปกครองโดยรวมของประเทศสยามหรือประเทศไทยในปัจจุบัน ที่ได้ทำการศึกษาค้นคว้าได้แก่ คำว่า เจ้านาย พระเกียรติยศ อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ พบว่า

ความหมายและนัยของคำ “เจ้านาย” สำหรับบริบทของเจ้านายใน “สาส์นสมเด็จ” ได้ปรากฏออกมาในจดหมายของทั้งสองพระองค์ในหลายต่อหลายฉบับ สามารถนำมาอธิบายภาพลักษณ์ของเจ้านายในเรื่องของการแต่งกาย ดังข้อความในสาส์นสมเด็จว่า “ประเพณีพวกเราทางนี้สังเกตได้ง่าย ถ้าเกล้ามวยบนกระหม่อมเป็นตัวเจ้านาย ถ้าเกล้ามวยท้ายทอยเป็นเสนาบ่าวไพร่” ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์ที่ไม่ว่าผู้ใดพบเห็นก็รู้ได้ทันทีว่า นี่คือ เจ้านาย เช่นเดียวกันกับการแต่งตัวเจ้านายนั้นก็จะต้องแต่งเครื่องทรงให้สมพระเกียรติยศของความเป็นเจ้านายที่ทำให้คนภายนอกเมื่อเห็นก็จะเข้าใจได้ทันทีว่า นี่ไม่ใช่บุคคลธรรมดา และการเป็นเจ้านายได้นั้นจะต้องมีชาติกำเนิดสืบเนื่องจากพระมหากษัตริย์ จึงทำให้ “เจ้านายนั้นเป็นผู้สูงศักดิ์” ซึ่งคำว่าศักดิ์นั้นหมายความว่า อำนาจ ความสามารถ ฐานะ ดังนั้น ผู้สูงศักดิ์จึงเป็นผู้มีอำนาจมากความสามารถหรือมีฐานะที่ไม่ใช่คนธรรมดาทั่วไปสิ่งนี้ยิ่งทำให้เห็นภาพลักษณ์ของความเป็นเจ้านายนั้นว่า สูงส่งกว่าบุคคลธรรมดาทั่วไป ซึ่งความเป็นเจ้านายนั้นสำหรับประเทศไทยนั้น สามารถพิจารณาได้จากกฎหมายสำหรับเจ้านาย ซึ่งเป็นระเบียบวิธีการปฏิบัติตัวของเจ้านาย การสืบทอดทายาท วิธีการปฏิบัติตนต่าง ๆ ซึ่งกฎหมายเฉพาะตัวของเจ้านายนี้ก็มีปรากฏในสาส์นสมเด็จ ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพนั้นกล่าวถึงระเบียบของราชสำนักในประเทศพม่า ซึ่งก็มีความคล้ายคลึงกันกับประเทศสยาม ความว่า “ตอนที่แปลนี้เรียกในภาษาอังกฤษว่า Palace Customs ชื่อก็ตรงกับที่เราเรียกว่า “กฎมนเทียรบาล” ความหมายของกฎมนเทียรบาล คือ ข้อบัญญัติพิเศษเกี่ยวกับพระราชฐาน พระราชวงศ์ และระเบียบการปกครองในราชสำนัก ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การจะเป็นเจ้านายนั้น นอกจากจะเป็นตามชาติกำเนิดแล้ว ยังมีแบบแผนระเบียบในการปฏิบัติตนเพื่อให้มีภาพลักษณ์อย่างเจ้านาย เพื่อเป็นการส่งเสริมให้มีความแตกต่างจากคนธรรมดาทั่วไป ซึ่งกฎมนเทียรบาลสำหรับเจ้านายนั้น กำหนดวิธีการตั้งแต่เกิดไปจนสิ้นชีวิต ดังข้อความในสาส์นสมเด็จว่า “ในการไปถวายน้ำเจ้านายและเฝ้าศพ ได้อ่านตรวจและสอบกับกฎมนเทียรบาล ชาวเราตั้งแต่ขึ้นกฎมนเทียรบาลแล้ว และการเป็นเจ้านายนั้นไม่เพียงแสดงออกถึงภาพลักษณ์ แต่เมื่อเกิดเป็นเจ้านายแล้วย่อมต้องได้รับการอบรมสั่งสอนเลี้ยงดูแบบเจ้านาย ตามศักดิ์ของผู้ให้กำเนิด ในบริบทของสาส์นสมเด็จนั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นกลุ่มบุคคลที่อยู่ในชนชั้นเดียวกัน ถูกอบรมมาแบบเดียวกันตามแบบแผน ย่อมมีความเข้าใจกันจากการที่เติบโตมาในสภาวะแวดล้อมแบบเดียวกัน ดังบางช่วงบางตอนของจดหมายที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพนั้นบอกเล่าแก่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ว่า “คิดดูก็ชอบกล การที่จะเล่าอะไรให้เข้าใจดูเหมือนจะต้องเป็นคนชั้นเดียวกัน หรือได้รับความอบรมอย่างเดียวกัน”

ความหมายและนัยของคำ “พระเกียรติยศ” สำหรับพระเกียรติยศนั้นได้มีปรากฏใน “สาส์นสมเด็จ” หลายต่อหลายฉบับ ซึ่งกล่าวถึงโดยเชิงการยกย่องว่า พระเกียรติยศนั้นเป็นสิ่งสูงส่งควรแก่การยกย่องนับถือ ดังที่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงกล่าวชื่นชมสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ว่า “ให้พระองค์ท่านสามารถทนความลำบากและรักษาพระเกียรติของพระราชวงศ์จักรีได้สะดวกดังพระหฤทัย” และทรงกล่าวถึงการที่ทูตทหารฝรั่งกล่าวชื่นชมสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์จากการเข้าเฝ้าเพื่อกราบทูลลาจากประเทศว่า “แล้วเขาเลยสรรเสริญพระองค์ต่อไปว่า พระอริยาศัยและมารยาทเป็นสง่าผ่าเผย สมแก่พระเกียรติยศ” จะเห็นได้ว่า พระเกียรติยศ

นั่น คือ ความสง่างามในแบบของเจ้านายที่สูงด้วยฐานันดรศักดิ์ ที่สะท้อนมาในภาพลักษณ์ที่เห็นได้ด้วยตาเปล่า ไม่ว่าจะเป็นกิริยาอาการ การแต่งกาย การเจรจา รวมถึงองค์ประกอบภายนอก เช่น ข้าวของเครื่องใช้ ตลอดจนพิธีการต่าง ๆ แต่สำหรับพระเกียรติยศในแง่ของการปฏิบัติหน้าที่นั้น ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เจ้านายนั้นถูกลดบทบาททางการเมืองหรือถูกจำกัดอำนาจทางการเมือง โดยรัฐธรรมนูญว่าจะต้องอยู่เหนือการเมือง สำหรับเจ้านายเองนั้นก็เหมือนถูกลดทอนพระเกียรติยศลง เนื่องจากเมื่อไม่มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อส่งเสริมและรักษาพระเกียรติยศของตนพระเกียรติยศนั้นก็ย่อมต้องเสื่อมลงเป็นธรรมดา

ความหมายและนัยของคำ “อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ” สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ นั้นก็ได้ให้ความหมายกับ “อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ” ไว้ในบางช่วงบางตอนของสาส์นสมเด็จว่า “ในข้อเลือกพระเจ้าแผ่นดินของเรา เก้ากระหม่อมเห็นว่า เทวดาเลือก ไม่ใช่มนุษย์เลือก ผู้ควรเป็นพระเจ้าแผ่นดินนั้น เทวดาย่อมสร้างสรรคมาให้มีบุญเพียบพร้อมควรแก่ตำแหน่งพระเจ้าแผ่นดิน ถึงมนุษย์ได้เลือกก็เลือกสวมรอยเทวดานั้นเอง คำที่ว่า อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ กว้างไฉนให้ฟังไพละที่จริงคนคนเดียวหรือเพียงสี่ห้าคนเลือก การประชุมก็ทำแต่พอเป็นที่ ไม่ถึงอเนกชน” ดังนี้ จะเห็นได้ว่า “อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ” นั้น เป็นการพร้อมใจกันเลือกพระมหากษัตริย์ขึ้นสู่พระราชบัลลังก์ โดยความเห็นพร้อมกันของคณะบุคคล ซึ่งในทางทฤษฎีนั้นอาจฟังดู หมายถึง ประชาชนหมู่มากที่พร้อมใจกันเลือกพระมหากษัตริย์ของตน ถวายพระราชบัลลังก์ให้แก่พระมหากษัตริย์ของตน แต่ในทางปฏิบัติ อำนาจนั้นย่อมขึ้น อยู่กับผู้ที่มีอำนาจในขณะนั้น ดังเช่น ที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงกล่าวว่า ฟังไว้เพียงไพละที่จริงคนเดียวหรือ 4-5 คน เลือกประชุมก็พอเป็นที่ไม่ถึงกับอเนกชน ซึ่งก็เป็นที่น่าทึ่งกันว่า ในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น พระองค์ทรงขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์จากความเห็นชอบของเหล่าเสนาบดีเพียงไม่กี่คน และในรัชกาลที่ 7 เอง พระองค์ก็ทรงขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 7 ตามลำดับการสืบราชสันตติวงศ์ แต่ด้วยการเห็นชอบของบรรดาเจ้านายในขณะนั้น และสำหรับพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 8 ก็ทรงขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ผ่านการยอมรับจากรัฐสภา ซึ่งก็เป็นกลุ่มบุคคลหนึ่งเช่นกัน หากผู้มีอำนาจทางการเมืองซึ่งโดยทั่วไปก็เป็นชนชั้นนำของประเทศมิได้มีความยอมรับในตัวพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น ก็เป็นการยากที่พระมหากษัตริย์พระองค์นั้นจะได้เฉลิมพระราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ได้ แม้ว่าประชาชนทั่วไปจะเห็นพ้องก็ตาม แต่ถ้ากลุ่มบุคคลหรือชนชั้นนำของประเทศซึ่งมีอำนาจทางการเมืองนั้นมิได้เห็นด้วย หรืออาจขัดต่อผลประโยชน์กับกลุ่มอำนาจทางการเมือง พระมหากษัตริย์พระองค์นั้นก็ไมอาจเป็นอเนกชนนิกรสโมสรสมมติได้ ดังนั้น หากจะกล่าวว่า อเนกชนนิกรสโมสรสมมติเป็นการเลือกของเทวดาฟ้าดิน แต่ในความเป็นจริงนั้นก็ เป็น ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้กล่าวไว้ว่า แท้จริงแล้วก็ล้วนเป็นมนุษย์เป็นผู้เลือก และไม่ใช่มนุษย์จำนวนมาก หากแต่เป็นมนุษย์เพียงไม่กี่คน ซึ่งจากคำสำคัญทางการเมืองนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงกลุ่มของอำนาจทางการเมืองของประเทศที่มีอำนาจในการเลือกพระมหากษัตริย์ ซึ่งหากพิจารณาในอีกแง่มุมหนึ่ง ก็คือ การเลือกผู้นำของประเทศโดยกลุ่มอำนาจทางการเมืองเพื่อรักษาอำนาจและผลประโยชน์ของกลุ่มตนเอง

ความหมายและนัยของคำ “ขุนนาง” ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองพุทธศักราช 2475 ขุนนาง ก็คือ ข้าราชการ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายทหารและพลเรือน ซึ่งปฏิบัติหน้าที่รับใช้พระมหากษัตริย์ในการบริหารราชการ

แผ่นดิน โดยที่เจ้านายนั้นโดยมากจะเป็นขุนนาง เนื่องจากเป็นชนชั้นที่ได้รับการศึกษาและได้รับความไว้วางใจจากพระมหากษัตริย์ให้ปฏิบัติหน้าที่ เป็นที่น่าสนใจว่า ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 นั้น ขุนนางเข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างมากในการบริหารราชการแผ่นดิน เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นทรงมิได้เลือกใช้พระบรมวงศานุวงศ์ในการปฏิบัติหน้าที่ราชการแผ่นดิน แต่ทรงเลือกบุคคลที่พระองค์ทรงไว้วางพระทัยมาช่วยพระองค์ในการบริหารราชการแผ่นดิน จึงทำให้ในสมัยของพระองค์นั้น ขุนนางขึ้นมามีอำนาจเหนือเจ้านายทั้งที่มีฐานันดรจากบุคคลธรรมดา ไม่ว่าจะเป็น “เจ้าพระยาธรรมาธิราช” และ “พระยาอนิรุทธเทวา” ซึ่งทั้งสองบุคคลนี้มีส่วนอย่างมากในการช่วยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวบริหารราชการแผ่นดิน แต่ก็เป็นที่เข้าใจได้ว่า เจ้านายที่มีฐานันดรสูงศักดิ์กว่านั้น ย่อมจะต้องเกิดความไม่พอใจที่ขุนนางเข้ามามีอำนาจเหนือตน ด้วยเหตุนี้ ในสมัยรัชกาลที่ 6 นี้เอง จึงมีผู้กล่าวว่า เป็นยุคของความตกต่ำของเจ้านาย แล้วต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ คงทราบปัญหาเรื่องขุนนางในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นอย่างดีจึงไม่เพียงปลดขุนนางในแผ่นดินก่อนออกยังทรงยกเลิกกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กรมมหรสพ กองเสือป่า ดุสิตธานี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงดุษฎีภาพข้าราชการ ออกจากราชการหลายต่อหลายครั้ง เพื่อเป็นการประหยังบประมาณแผ่นดินและในรัชสมัยนี้ เจ้านายก็ได้กลับมามีบทบาทอีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ได้ทรงกลับมามีตำแหน่งเป็นอธิบดีมนตรี แต่ฉันทัดคนนั้น เมื่อขุนนางถูกปลดออกขุนนางนั้นย่อมไม่พอใจเป็นเรื่องธรรมดา โดยจากความเห็นของหลวงวิจิตรวาทการ ได้ให้ความเห็นว่า ขุนนางที่ปลดออกนั้นมิใช่เจ้านาย เจ้านายจริง ๆ นั้นยังคงปฏิบัติหน้าที่อยู่ จึงทำให้ขุนนางนั้นไม่พอใจที่เจ้านายยังคงได้รับงบประมาณแผ่นดินเพื่อดำรงตำแหน่งเช่นเดิม สิ่งนี้ก็เป็นหนึ่งในมูลเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครองพุทธศักราช 2475 เช่นกัน

ความหมายและนัยของคำ “ฝรั่ง” สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้กล่าวไว้ในจดหมายที่ส่งโต้ตอบกลับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ว่า “ผู้ดีพึงมาไว้หนดกันเมื่อในรัชกาลที่ 5 ก่อนนั้นแม้สังเกตรูปคนที่ถ่าย จะเป็นเจ้านายก็ตาม ขุนนางก็ตามโกนหนวดทั้งนั้น จึงนึกขึ้นว่าจะเป็นพระปิ่นเกล้าฯ ดอกกระมัง ที่ตั้งต้นไว้พระมัสสุขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ 4 ด้วยจะแต่งพระองค์อย่างฝรั่ง” การจะบอกว่า สิ่งใดเป็นแบบฝรั่งได้นั้น ย่อมต้องมีการรับรู้เข้าใจในความเป็นฝรั่งมาชั่วระยะเวลาหนึ่ง จึงจะทำให้เข้าใจและสามารถแยกแยะได้ว่า สิ่งไหนคือแบบไทยสิ่งไหนคือแบบฝรั่ง อย่างเช่นที่ทั้งสองสมเด็จได้ทรงโต้ตอบกัน ซึ่งจากความเห็นของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์นั้นทรงได้กล่าวถึงความเป็นฝรั่งบ่อยครั้งยิ่งกว่าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งพระองค์ท่านในฐานะที่ทรงมีพระอัจฉริยภาพทางด้านศิลปะ ทรงมีความรู้สึกว่า ศิลปะในแบบฝรั่งนั้นต่างกับศิลปะของประเทศสยามอย่างเห็นได้ชัด และยังทรงบอกเล่าถึงความเป็นฝรั่งผ่านเรื่องเล่าและนิทานในรูปแบบฝรั่งที่มีแนวความคิดในเชิงดีเลว ซึ่งแสดงออกมาให้เห็นได้ชัดในวัฒนธรรมแบบฝรั่ง ซึ่งแตกต่างจากของไทยที่มีความอ่อนโยนกว่า แต่ความเป็นฝรั่งนั้นก็ถือว่าเป็นของใหม่ในยุคสมัยนั้น ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้ทรงกล่าวไว้ในจดหมายว่า อิทธิพลของความเป็นฝรั่งนั้นเห็นได้ชัดจาก

การหยิบยกความเป็นฝรั่งมาใช้ของสื่อ ซึ่งมีอิทธิพลในสมัยนั้น ก็คือ หนังสือพิมพ์ โดยทรงกล่าวว่า “เวลานี้เราต้องการให้เหมือนฝรั่งเป็นดีทอดพระเนตรรูปในหนังสือพิมพ์เถิด เวลานี้เป็นรูปฝรั่งหมดแล้ว”

ความหมายและนัยของคำ “ศิวิไลซ์” สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงได้มีการกล่าวถึงความศิวิไลซ์ไว้ในจดหมายที่ทรงโต้ตอบกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพว่า “เจ๊กแห่งเจ้าที่ปิ่น ในกรุงเทพฯ ห้ามแล้ว ที่ปิ่นยังไม่ห้าม เราศิวิไลซ์กว่า” จากคำในภาษาอังกฤษว่า “Civilize” ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยได้ว่า “ความเจริญ” ซึ่งคำว่า “ศิวิไลซ์” นี้ ในสมัยรัชกาลที่ 5 ย่อมหมายถึงความเจริญเพื่อให้เป็นแบบฝรั่ง ในด้านการเมืองการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการยกเลิกระบบจตุสดมภ์เป็นระบบกระทรวง การจัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์เพื่อเก็บภาษีพัฒนาประเทศ การพัฒนาระบบกฎหมาย และศาล แม้ว่าในสมัยรัชกาลที่ 5 ความ “ศิวิไลซ์” นั้นจะแสดงออกอย่างเห็นได้ชัดกับการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นระบอบการเมืองการปกครอง การคมนาคม การต่างประเทศ แต่ความศิวิไลซ์นั้นหากจะนำมากล่าวถึงระบอบการปกครองที่มีความศิวิไลซ์ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ระบอบการปกครองที่มีความ “ฝรั่ง” นั้นเกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองพุทธศักราช 2475 จึงจะเหมาะสมกับคำว่า ศิวิไลซ์ทางการปกครองทัดเทียม “ฝรั่ง”

อภิปรายผล

1. แนวความคิดทางการเมืองของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ โดยอภิปรายผ่านแนวคิดการแบ่งชนชั้นและทฤษฎีวิวัฒนาการทางการเมืองของชนชั้นนำ การที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีชาติกำเนิดที่สูงกว่าบุคคลธรรมดา จึงทำให้แสดงออกมาในรูปแบบการแบ่งชนชั้น เนื่องจากทรงเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง ในขณะที่สังคมสยามยังไม่มีพัฒนาการมากนัก การที่จะเรียกตนว่า เป็นผู้ดีเป็นคนละชั้นกับไพร่นั้น จึงเป็นการตอกย้ำการแบ่งชนชั้น รวมถึงการใช้คำเรียกประชาชนว่า ไพร หรือราษฎร หรือข้าแผ่นดิน ซึ่งดูเหมือนจะเป็นการกดขี่ชนชั้นที่ต่ำกว่า แต่ในแง่มุมนี้ ผู้วิจัยกลับมีความเห็นว่า ก็เป็นปกติธรรมดาของสังคมในขณะนั้นที่ยังไม่ได้รับความเจริญ คนกลุ่มที่ยังขาดการศึกษาไม่ได้ถูกรับรองมา เช่น ขาววัง จะมีให้มีการแยกออกจากผู้ที่มีความรู้และได้รับการอบรมมา เช่น ขาววังก็คงเป็นไปไม่ได้ เพราะสังคมสยามในขณะนั้นถูกรอบล้อมด้วยชนชั้นวรรณะมาแต่โบราณ และอย่างยิ่งการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ย่อมปลูกฝังให้เจ้านายมีแนวความคิดแบ่งแยกชนชั้นอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ จึงสอดคล้องสำหรับแนวคิดจากแนวทางศึกษาของ สายชล สัตยานุรักษ์ (2546) กับแนวความคิดการแบ่งชนชั้นของสมเด็จพระยาดำรง-ราชานุภาพนั้น ได้เสนอแนวความคิดว่า การแบ่งชนชั้นของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพไม่ใช่การแบ่งพรรคแบ่งพวก แบ่งฝักแบ่งฝ่าย แต่เป็นการแบ่งชนชั้นที่ทุกคนรู้หน้าที่ของตน แม้จะมีชนชั้นบรรดาศักดิ์ฐานันดรไม่เท่ากัน แต่ทุกคนสามารถที่จะสามัคคีปฏิบัติงานกันได้ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงพยายามที่จะนำพาคนต่างชนชั้นกันให้เกิดการทำงานร่วมกันทางการเมืองการปกครองเพื่อพัฒนาประเทศโดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงได้ใช้คำเรียกราษฎรเช่น “ไพร่บ้านพลเมือง” “ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน” “ราษฎร” ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ความหมายของคำเหล่านี้ยังเป็นการบ่งบอกถึงความไม่เท่ากันของคน แล้วทำให้เห็นชนชั้นของคนที่อยู่ในระดับต่ำโดยสมเด็จพระยาดำรง

ราชานุภาพได้แบ่งแยกโรงเรียนของผู้ดีและไพร่ออกจากกันและกำหนดผู้ดีไม่ให้ปนไพร่ จึงยังตอกย้ำการแบ่งชนชั้นทางความคิดของพระองค์ท่านให้เด่นชัด ผลการศึกษายังกล่าวถึงการที่ทรงเป็นเสนาบดีหลายกระทรวง และการเรียกคนต่างท้องถิ่นของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพนั้น พระองค์ใช้คำเรียกว่า “ชาวบ้านนอก” จึงยังเป็นการตอกย้ำถึงการแบ่งแยกชนชั้นและสะท้อนภาพของประชาชนคนธรรมดาที่มีมาตรฐานชีวิตต่างจากสังคมเมือง และการปฏิบัติหน้าที่ของพระองค์ท่านนั้นมีเป้าหมายในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อแก้ปัญหาบ้านเมือง บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนเพื่อสนองพระเดชพระคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเช่นเดียวกับที่สังคมเจ้านายได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา

2. คำสำคัญที่พบคือ คำว่า “เจ้านาย” ได้สะท้อนความเป็นชนชั้นนำทางการปกครองของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธราชูปถัมภ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ให้ปรากฏชัด โดยหากพิจารณาจากทฤษฎีชนชั้นนำของ Mills (2023), Mosca (2023) และ Pareto (2023) แล้ว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 นั้น ทั้งสองสมเด็จทรงได้เป็นชนชั้นทางปกครอง ซึ่งมีคุณลักษณะเหมือนกับชนชั้นปกครองตามแนวคิดของ Pareto (2023) ตามแบบของสังคม “เจ้านาย” ที่สืบทอดต่อกันมา แต่เมื่อเข้าสู่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 สมเด็จทั้งสองพระองค์ก็ทรงถูกลดบทบาทลง จากการขึ้นมามีอำนาจของเหล่าขุนนาง ซึ่งตามแนวคิดของ Mosca (2023) นั้น เห็นว่าคุณลักษณะของชนชั้นนำย่อมเปลี่ยนไปตามสังคม ดังนั้น ในสมัยรัชกาลที่ 6 พระองค์ท่านทรงใช้เหล่าขุนนางในการบริหารปกครองประเทศมากกว่าพระราชวงศ์ตามแบบเดิมที่เคยเป็นมา ทำให้สังคมของชนชั้นปกครองเกิดการเปลี่ยนแปลง ทำให้เหล่าขุนนางที่มีคุณลักษณะพิเศษที่เหมาะสมแก่การเรียกใช้ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ได้ถูกแต่งตั้งขึ้นมาเพื่อมีบทบาททางการปกครอง และได้กลายขึ้นมาเป็นชนชั้นนำของประเทศในเวลานั้น แต่แล้วเมื่อสังคมได้เปลี่ยนกลับเข้ามาเป็นรูปแบบเดิมในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 จะพบว่า เหล่าขุนนางได้ถูกลดบทบาทลง สมเด็จทั้ง 2 พระองค์ได้ทรงกลับเข้ามามีตำแหน่งหน้าที่ทางการเมือง เช่น อภิรัฐมนตรี ซึ่งก็เป็นไปตามแนวคิดของ Mosca (2023) ที่คุณลักษณะเฉพาะของชนชั้นปกครองนั้นย่อมเปลี่ยนไปตามสังคมนั่นเอง กล่าวโดยสรุปจาก “ภาพสะท้อน” ของวรรณกรรม “สาส์นสมเด็จ” นั้น ผู้วิจัยพบว่า สมเด็จเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธราชูปถัมภ์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงสามารถที่จะสะท้อนการสื่อสารของพระองค์ผ่านวรรณกรรมชิ้นนี้ ทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจถึงเหตุการณ์ทางการเมืองซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง “คำสำคัญทางการเมือง” และความหมายต่อการเมืองการปกครองจากการถ่ายทอดด้วยถ้อยคำการเขียนจดหมาย อันแฝงด้วยนัย ความหมายความรู้สึก และความรู้อันทรงคุณค่า โดยเฉพาะ “ภาพสะท้อน” ของวรรณกรรมชิ้นนี้ที่สามารถรับรู้ และเข้าใจได้ถึงควมมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของผู้สร้างวรรณกรรม “สาส์นสมเด็จ” ถึงควมมีเกียรติยศ มีความรู้ มีเป้าหมายในการดำเนินชีวิต มีหลักการในการดำเนินชีวิต แม้ว่าผู้สร้างวรรณกรรมนั้นจะต้องผ่านเหตุการณ์เลวร้ายยากลำบากเพียงใด แต่วรรณกรรมชิ้นนี้ก็ยิ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าและความสง่างามสมนาม “สาส์นสมเด็จ”

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาวรรณกรรมชุด “สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” ในด้านการเมืองการปกครองของไทยในสมัยโบราณ รวมถึงการเมืองการปกครองของต่างประเทศที่ท่านทั้งสองเขียนโต้ตอบในหนังสือ เช่น เรื่องของการ “เที่ยวเมืองพม่า” ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ทรงบอกเล่าถึงการเมืองการปกครอง ตลอดจนเรื่องราวต่าง ๆ ของประเทศพม่าและยังทรงมีการสอดแทรกเปรียบเทียบกับการเมืองการปกครองของไทย
2. ควรศึกษาวรรณกรรมชุด “สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” ในด้านจดหมายของทั้งสองพระองค์ที่ส่งถึงบุคคลอื่นเป็นการส่วนพระองค์ในช่วงระยะเวลาเดียวกันกับที่ทรงส่งจดหมายโต้ตอบกันจะสามารถพบข้อมูลเรื่องราวช่วงเวลานั้นได้กระจ่างมากยิ่งขึ้น เช่น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงมีจดหมายส่วนพระองค์บอกเล่าเรื่องการเที่ยวเมืองพม่า รวมถึงบันทึกความรู้ต่าง ๆ ที่ทรงประทานแก่พระอนุชาหลาน
3. ควรศึกษาวรรณกรรมชุด “สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” ในด้านศิลปวิทยาการที่บอกเล่าเรื่องราวเก่าแก่โบราณของศิลปโบราณสถาน โบราณวัตถุ ทรงส่งจดหมายสอบถามโต้ตอบกัน หากมีผู้สนใจศึกษาค้นคว้า ได้ศึกษาเพิ่มเติมจากเรื่องราวต่าง ๆ นี้ก็จะได้รับความรู้ความเข้าใจที่มากยิ่งขึ้น และคงจะสามารถนำไปต่อยอดทางการศึกษาได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2556). *โครงการวิจัย “กระบวนการทัศน์ใหม่ของสื่อสารศึกษาไทย”*. ค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2566, จาก <https://dric.nrct.go.th/Search/SearchDetail/287521>
- จรรยาพร เทพศรีเมือง. (2560). *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา TC04402 สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. อุตรธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี.*
- ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. (2556). *กบฏวรรณกรรม: บทวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และการเมืองในวรรณกรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สมมติ.*
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2553). *การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475. กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.*
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (ม.ป.ป). *สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. ค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2566 จาก, https://www.sac.or.th/databases/thailitdir/cre_det.php?cr_id=64*
- ศิลปวัฒนธรรม. (2565). *กรมดำรงซื้อไม่ได้ด้วยเงิน พระดำรงสไม่กลับเมืองไทย ทรงยอมใช้ชีวิตมัยยัสที่ป็นัง. ค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2566, จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_40875*
- สถาบันพระปกเกล้า. (ม.ป.ป). *สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาตากสินมหาราช. ค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2566, จาก http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาตากสินมหาราช*
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2546). *สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช: การสร้างอัตลักษณ์. “เมืองไทย” และ “ขึ้น” ของชาวสยาม. กรุงเทพฯ: มติชน.*
- Mills, C. W. (2023). *Mills, C. Wright 1916-1963*. Retrieved May 5, 2023, from <https://www.encyclopedia.com/people/social-sciences-and-law/sociology-biographies/c-wright-mills>

Mosca, G. (2023). *Mosca, Gaetano (1858-1941)*. Retrieved May 5 , 2023, from <https://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/mosca-gaetano-1858-1941>

Pareto, V. (2023). *Pareto, Vilfredo*. Retrieved May 5, 2023, from <https://www.encyclopedia.com/people/social-sciences-and-law/economics-biographies/vilfredo-pareto>